

Розділ 3

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА, ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА, КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРАВОСУДДЯ

А. А. Бібік

*здобувач I курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к. ю. н. В. В. Борщенко

ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА

Принцип змагальності сторін є важливим аспектом у справедливому судочинстві, оскільки передбачає наявність рівних прав у сторін справи на відстоювання свої інтересів. Він виникає у спорі двох сторін – обвинувача і захисника (у кримінальному процесі) або позивача і відповідача (у цивільному). Як відомо, саме цей принцип може керувати ходом судового засідання та визначати дії однієї зі сторін у відповідь іншій.

Принцип змагальності сторін є основоположним компонентом справедливого суду, зокрема відповідно до ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є «змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості» [1].

Цей основоположний елемент права на справедливий суд зустрічається як у міжнародних, так і у національних нормативно-правових актах, зокрема у ст. 2 ЦПК України, ст. 7 КПК України, ст. 2 ГПК України та ст. 2 КАС України.

Важливість і фундаментальне значення принципу змагальності підтверджуються не лише положеннями національного

законодавства, а й міжнародно-правовими актами, що регулюють стандарти справедливого судочинства. Зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, міжнародні пакти та рекомендації, практика Європейського суду з прав людини визначають змагальність як невід'ємну складову права на справедливий суд.

Принцип змагальності є основною засадою судочинства, спрямованою на всебічне, повне та об'єктивне з'ясування всіх обставин справи. Його реалізація забезпечується через активну участь сторін у процесі доказування, що передбачає надання, дослідження та оцінку доказів у межах судового розгляду. Суд виконує функцію неупередженого арбітра, аналізуючи подані сторонами матеріали, водночас дотримуючись принципу рівності можливостей для всіх учасників процесу.

Важливим аспектом змагальності є право кожної сторони не лише представляти власні докази, а й бути ознайомленою з усіма матеріалами, наявними у справі, незалежно від того, ким вони подані. Це сприяє реалізації права на справедливий судовий розгляд та гарантує прозорість правосуддя. Таким чином, принцип змагальності слугує не лише процесуальним інструментом, а й засобом забезпечення рівноправності сторін, що є основоположною умовою демократичного та ефективного правосуддя.

Слід зазначити, «що існують окремі обставини, коли сторонам не можуть оголошувати матеріали з судової справи, оскільки вони містять інформацію з обмеженим доступом, але має бути можливість ознайомлення з коротким викладом цих доказів» [2]. Необхідно враховувати, що стислий виклад доказів, що містять інформацію з обмеженим доступом, не завжди здатний повною мірою відобразити їх зміст, що може впливати на сприйняття та аналіз доказової бази сторонами процесу. Водночас такий виклад виконує роль додаткової процесуальної гарантії, забезпечуючи можливість ознайомлення особи з основними положеннями матеріалів, доступ до яких є обмеженим.

Однак його не можна розглядати як повноцінну альтернативу безпосередньому ознайомленню з первинними доказами. Обмежений обсяг інформації, що міститься у викладі, може призвести до викривлення змісту доказів або їх суб'єктивного

тлумачення, що створює ризики для об'єктивності судового розгляду. Тому важливо забезпечити баланс між необхідністю захисту інформації з обмеженим доступом та правом сторін на повний доступ до матеріалів справи, оскільки саме безпосереднє ознайомлення з доказами є ключовою передумовою реалізації принципу змагальності та права на справедливий суд.

На даний час «ЄСПЛ сформував сталі підходи до розуміння принципу змагальності як однієї з базових гарантій права особи на справедливий суд, яка повинна враховуватись судами України при розгляді справ та винесенні рішень» [2]. Таким чином, застосування практики ЄСПЛ судами України є необхідним для забезпечення належного рівня правового захисту, дотримання принципів верховенства права та правової визначеності. Це також сприяє гармонізації вітчизняної правозастосовної практики з європейськими стандартами, що, у свою чергу, знижує ризик ухвалення рішень, які можуть бути оскаржені в міжнародних судових інстанціях. Врахування підходів ЄСПЛ дозволяє забезпечити ефективну реалізацію прав особи на змагальний процес та гарантує неупередженість судового розгляду, що є ключовими чинниками справедливого правосуддя.

Отже, принцип змагальності судового процесу є фундаментальною засадою правосуддя, що гарантує рівноправність сторін у відстоюванні своїх прав та законних інтересів. Він передбачає надання учасникам процесу рівних можливостей для ознайомлення з матеріалами справи, подання доказів, аргументованого викладення власної правової позиції, а також критичного аналізу та спростування доводів опонента.

Аналіз національного законодавства, зокрема процесуальних кодексів України, Конституції України, а також практики Європейського суду з прав людини свідчить про те, що змагальність є ключовою складовою права на справедливий судовий розгляд. Цей принцип сприяє забезпеченню правової визначеності, дотриманню принципів рівності перед законом, неупередженості та об'єктивності судового розгляду. В умовах демократичного суспільства змагальність відіграє важливу роль у гарантуванні ефективного захисту прав особи, запобіганні судовому свавіллю та утвердженні верховенства права.

Важливим аспектом принципу змагальності є забезпечення учасникам судового процесу безперешкодного доступу до всіх матеріалів справи, зокрема до доказів, поданих протилежною стороною. Така відкритість сприяє дотриманню справедливості судового розгляду, оскільки виключає можливість прихованого впливу на суд шляхом подання доказів поза межами процесуальної процедури.

Гарантія прозорості доказової бази дозволяє сторонам ефективно реалізовувати право на заперечення, спростування чи доповнення поданих матеріалів, що, у свою чергу, забезпечує баланс інтересів та сприяє об'єктивному встановленню обставин справи. Відкритість судового провадження також є важливим інструментом запобігання зловживанню процесуальними правами, сприяє зміцненню довіри до судової системи та утвердженню принципу верховенства права.

Закріплення цього принципу в міжнародних нормативно-правових актах підкреслює його значення для забезпечення демократичних засад правосуддя, рівності сторін у процесі та дотримання прав людини. Визнання змагальності на міжнародному рівні свідчить про її універсальність та необхідність у будь-якій правовій системі, що прагне до об'єктивності, прозорості та ефективного судового захисту. Це також зобов'язує держави-учасниці міжнародних угод імплементувати відповідні положення у своє внутрішнє законодавство, що сприяє гармонізації правових систем і підвищенню якості правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Слончак А. О. Змагальність та рівність сторін як елементи права на справедливий суд. *Discussion and development of modern scientific research : The 4th International scientific and practical conference (October 18–21, 2022) Helsinki, Finland. International Science Group 2022. С. 172–177.*